

DLA Doktori értekezés tézisei

Sárosi Dániel

Szathmáry Zsigmond
előadóművészi munkássága

Témavezető: Dr. Kerékfy Márton (PhD)

Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem 28-as számú művészet-
és művelődéstörténeti tudományok besorolású doktori iskola

Budapest

2022

I. A kutatás előzményei

Disszertációm témaválasztásának és megírásának indítéka az volt, hogy Szathmáry Zsigmond (*1939) eddigi életművének bemutatása, átfogó összegzése ezidáig magyar nyelven nem történt meg. Ennek egyik lehetséges oka, hogy a kiváló magyar orgonaművész és zeneszerző közel 60 éve külföldön, Németországban él. Ugyanakkor viszont folyamatos kapcsolatban áll a magyar zenei élettel: 1982-ben először magánemberként látogatott haza, majd azóta orgonaművészként, karmesterként rendszeresen koncertezik Magyarországon. Kompozícióit más előadók is műsorukra tűzik, valamint mesterkurzusokat is tart.

Szathmáry Zsigmond gazdag életművéről eddig egy német nyelvű monográfia jelent meg könyvformátumban, Dominik Susteck (*1977) német orgonaművész és zeneszerző munkája (*Magier der Klänge. Der Komponist und Organist Zsigmond Szathmáry*). A kötet anyaggyűjtése 2012-ben lezárult, a Bärenreiter Verlag 2013-ban jelentette meg. Susteck könyve alapos munka, de a német muzikus elsősorban Szathmáry németországi tevékenységét mutatta be. Így

fontos feladatomban tekintetem az ezt megelőző magyarországi életrésztének és tanulmányainak feltárását, valamint az azóta is gazdagodott életműben az egyes zenei szakterületek egymással összefüggő és önálló értékeinek felmérését és kutatását. Mindezt pedig a magyar muzikus és az egykori tanítvány szemléletével és megközelítésével kívántam elvégezni.

Kutatásom bázisa az a két tanév volt, amelyet Szathmáry Zsigmond tanítványaként a freiburgi Hochschule für Musik intézményében 2003 és 2005 között eltölthettem. Ez idő alatt megtapasztalhattam széleskörű zenei szaktudását, az orgonairodalom, valamint a hangszer múltjának és játéklehetőségeinek mély ismeretét, tanári munkájának sajátos eszközeit és azok eredményességét. Kapcsolatunk ezután sem szakadt meg, mert bár a szólistaosztály újabb két évét Szathmáry nyugdíjazása miatt utódjánál, Martin Schmedingnél töltöttem, továbbra is segített tanácsaival. Későbbi magyarországi koncertjei, mesterkurzusai alkalmával gyakran találkoztunk, az utóbbiak közül többet én szerveztem kollégáim és tanítványaim részvételével.

II. Források

Szathmáry Zsigmond magyarországi és freiburgi találkozásaink alkalmával rendelkezésemre bocsátott olyan életrajzi jellegű dokumentumokat, kéziratokat, újságcikkeket, kottákat, koncertprogramokat, valamint hangfelvételeket, melyek az értekezés szempontjából fontos, még nem közzétett információkat tartalmaznak. Szakmai jellegű beszélgetéseinkről feljegyzéseket készítettem, három alkalommal pedig megtervezett kérdésekkel, kifejezetten a disszertáció anyagát érintő, azt előkészítő interjút készíthettem vele. Ezeket hangfelvételen rögzítettem: 2019. február 16-án Budapesten (4 óra 4 perc), 2019. augusztus 18-án Debrecenben (1 óra 21 perc), és 2021. augusztus 8-tól 13-ig Freiburgban, amikor vendége lehettem otthonában, és 11 részletben készítettem hangfelvételt beszélgetéseinkről (13 óra 33 perc).

Forrásként felhasználtam Szathmáry kiadott eredeti zeneműveit, valamint átiratait, melyek főként a Bärenreiter, a Ricordi és a Carus kiadók gondozásában jelentek meg. Ugyanígy fellelhető hangfelvételeit is a

Hungaroton, Naxos, Wergo, Sony, Cybele, Zeitzklang, RCA, ARE, BIS, Harmonia Mundi, Signum kiadásában.

Szathmáry budapesti tanulmányi időszakának vizsgálatához jelentős forrást adtak volna a Zeneakadémia tanévekre lebontott évkönyvei, de sajnálatos módon épp Szathmáry akadémiai éveiben (1959-től 1963-ig) nem került kiadásra évkönyv. Viszont a megelőző évek kiadványai is fontos információkkal szolgáltak az orgonista- és zeneszerzőképzést illetően.

Gazdag forrásanyagot adott az Arcanum Digitális Tudománytár, hiszen a Covid 19 járvány idején a könyvtári kutatói tevékenység szinte lehetetlenné vált. Segítségével át tudtam tekinteni a zenei szakfolyóiratok, művészeti szaklapok, kritikai portálok Szathmáryval kapcsolatos írásait, beszámolóit, koncertkritikáit, valamint magyar zeneművész kollégái írásos nyilatkozatait. Hasonlóan jártam el a német zenei szaklapok vonatkozó cikkeivel, írásaival is.

A már említett egyetlen megjelent monográfia, mint másodlagos forrás Dominik Susteck munkája. Felhasználtam még Richard Steinitz: *Ligeti György. A képzelet zenéje* című munkáját (Editio Musica Budapest,

2013.), valamint Eötvös Péter – Pedro Amaral: *Parlando – Rubato. Beszélgetések, monológok és egyéb kitérők* című kötetét (Budapest: Rózsavölgyi és társa, 2015.).

Fontos információkat találtam orgonista kollégáim, Fassang László és Pétery Dóra doktori értekezéseiben (*Lejegyzés és előadás viszonya Ligeti György orgonaműveiben* – 2016, illetve *Templom és színház. Mauricio Kagel orgonaművei* – 2018.)

III. Módszer

A szakirodalom és a forrásanyagok feldolgozása párhuzamosan folyt a Szathmáry Zsigmonddal folytatott interjúk készítésével, a tőle kapott dokumentumok feldolgozásával. Értekezésem egyéni módszerét és vonásait az eddig ismert és mások által közzétett információk ötvözése jelentheti a feldolgozatlanokkal, valamint Szathmáry személyes közléseivel. A különböző forrásokból származó adatok egyeztetése olykor nehézségekbe ütközött, de végül ezen problémákat sikerült megoldani.

A disszertáció szerkezetének kialakítása hosszú folyamat eredménye volt, s csak az utolsó fázisban nyerte el végső alakját. A szerteágazó, sokirányú tevékenységet folytató művész-tanár életútját és munkásságát igyekeztem logikus rendben közzétenni, így született meg a tevékenységi körei alapján történő szerkezet kialakítása.

Koncentrált munkát igényelt a függelékben közölt műjegyzék és diszkográfia összeállítása, az értekezés megírása közben is egyre gazdagodó életmű új műveinek és felvételeinek regisztrációja.

Tanulmányozva a hasonló jellegű életműbemutatókat, igyekeztem mentes maradni az elfogult tanítvány szubjektivitásától, és objektív képet megrajzolni előadói, zeneszerzői és tanári egyéniségéről – bár lehet, hogy ez nem mindig sikerült.

IV. Eredmények

Amint az a tézisfüzet korábbi fejezeteiben olvasható, a témaválasztáshoz annak felismerése vezetett, hogy Szathmáry Zsigmond nemcsak mint orgonaművész és -tanár jelentős alakja az utóbbi hat évtized

zeneművészetének, hanem sokoldalúsága, sajátosan újító előadói- és alkotótevékenysége révén kiemelkedő személyisége az európai zeneéletnek. Ezt kívántam kutatásaimmal bemutatni és disszertációmban közzétenni.

Az értekezés első fejezetében a családi indíttatást, a Szathmáry egész életszemléletét meghatározó hatásokat kívántam bemutatni. A második fejezet a Magyarországon végzett közép- és felsőfokú tanulmányokról szól, mely egyben a korszakról, az 1950-es és '60-as évek magyarországi zenei képzéséről is képet kíván adni. Szintén e fejezet eredménye Szathmáry ausztriai és németországi tanulmányainak, valamint az őt ért modern zenei hatásoknak a felkutatása és bemutatása. Egyházzenei tanulmányai, majd egyházzeneszként folytatott tevékenysége és fokozatosan kiépülő németországi kapcsolatrendszerének szakmai vonásai kevésbé ismertek a hazai szakemberek körében.

A harmadik fejezetben Szathmáry Zsigmond rendkívül széles, az orgonairodalmat felölelő repertoárját mutatom be, Ligeti György műveitől a korabarrokk kompozíciókig, időben visszafelé haladva. A negyedik fejezet Szathmáry tanári tevékenységének helyszíneit és

tartalmi elemeit mutatja be, a tanítványok szóbeli és írásos közléseit is felhasználva.

Egy rövid fejezet Szathmáry karmesteri tevékenységéről szól, a különböző együttesekkel folytatott munkájáról, valamint saját műveinek karmesteri irányításáról. Végül záró gondolataimat foglalom össze.

A függelék tartalmazza a disszertáció lezárásáig komponált Szathmáry művek jegyzékét, az általa bemutatott, illetve repertoárján tartott kortárs művek listáját, előadói diszkográfiáját, valamint néhány kiemelt koncert-plakátjának fotóját.

V. Az értekezés tárgyköréhez kapcsolódó tevékenység dokumentációja

Szathmáry Zsigmond művei közül a *Strophen for organ and tape* (2001) című művel felvételiztem a Zeneakadémia Doktoriskolai képzésére a Régi Zeneakadémia Bach termében. Szathmáry *B-A-C-H „Homage a ...”* (1994) művével freiburgi tanulmányaim idején foglalkoztam, ezt a folyamatot felidézve a darab előadására a doktori koncertemen kerül sor.

A *Strophent* több növendékemnek is tanítottam. Közülük egyik a XIII. Országos Szakgimnáziumi Orgonaversenyen, 2019. március 23-án is műsorára tűzte, melyen 2. helyezést ért el. A versenyt megelőzően több bejátszó hangversenyen is előadta a művet.

A Szathmáry Zsigmonddal tanult műveket azóta is repertoáromon tartom, illetve tanítom, megőrizve és továbbadva a kompozíciók előadói tradícióit.

Ezek közül a következők első előadásait emelem ki:

- Johann Sebastian Bach: *Wenn wir in höchsten Nöten sein*, BWV 641
Katholische Kirche St. Ulrich im Breisgau, 2004.
április 12.
- Johann Sebastian Bach: *g-moll fantázia és fuga*, BWV 542
XIV. Nemzetközi J. S. Bach orgonaverseny, Lipcse, 2004. július 21.
- Wolfgang Amadeus Mozart: *f-moll fantázia*, KV 608
Művészetek Palotája, Budapest, 2007. április 18.
- Johann Sebastian Bach: *E-dúr toccata és fuga*, BWV 566

Hochschule für Musik Freiburg, Konzertsaal, 2007.
július 6.

- Ligeti György: *Volumina*
Hochschule für Musik Freiburg, Konzertsaal, 2007.
július 6.
- Max Reger: *Halleluja! Gott zu loben bleibe meine Seelenfreud* – korálfantázia
Hermann Schröder Nemzetközi Orgonaverseny
döntője, Trieri Dóm, 2008. szeptember 20.
- Hermann Schröder: *O heiligste Dreifaltigkeit* –
korálfantázia
V. Hermann Schröder Nemzetközi Orgonaverseny
döntője, Trieri Dóm, 2008. szeptember 20.

Szathmáry munkásságáról és a nála folytatott tanulmányok tapasztalatairól a Filharmónia Magyarország Nonprofit Kft. által szervezett *Szathmáry 80* rendezvénysorozat (koncertek, előadások, mesterkurzus) keretein belül tartottam előadást 2019. augusztus 19-20-án a Debreceni Református Kistemplomban és a Hajdúböszörményi Református Templomban.